

kizárólag az illető személyiségéből;
 a vezetés rendelkezéseiből;
 a szervezet rendszerére való személyes reakciókból.

Konkrétabban fogalmazva: személyes függés olyan információs rendszerekben alakulhat ki, ahol

az intézménynek *nincs tapasztalata* jól működő információs rendszerekről;

az információs dolgozó az intézeti hierarchiában *alacsony státust foglal el*;

az információs dolgozó *szakmailag elszigetelt*;

a szakmai elszigeteltség *szándékos elszigetelődéshez vezet*;

az intézmény *nem fogalmazza meg* megfelelően a könyvtári/információs szolgálattal szemben támasztott igényeit;

az információs személyzet *nem ismeri az intézmény célkitűzéseinek prioritásait*;

a könyvtári/információs szolgálat *tényleges vagy potenciális veszélyben van* létszám, vagy költségvetési korlátozások miatt.

Utóirat

Talán nem érdektelen a következő ajánlat: vizsgálja meg Ön is, hogy a felsorolt tényezők valamelyike jelen van-e munkahelyén, esetleg azt is, hogy a felsorolt esetek valamelyike nem jellemző-e környezetére; ha igen, akkor minden eshetőség megvan arra, hogy *Ön is útban legyen, hogy kerékkötője legyen a szolgáltatnak.*

/COLLINS, J. – FINER R.: Are you getting in the way? (on person-dependence in information systems) = Aslib Proceedings, 31. köt. 12. sz. 1979. p. 532–537./

(Novák István)

Az amerikai iparvállalatok tudományos–műszaki könyvtárainak állománygyarapítási tendenciái

Az amerikai iparvállalatok könyvtári–tájékoztatási ellátásának objektív és szubjektív jellemzői egyrészt a tudományos–műszaki forradalom eredményeihez, másrészt a tudományos kutató és műszaki fejlesztési munka USA-beli gyakorlatához kötődnek. *A könyvtári–tájékoztatási szolgáltatásokat meghatározó jellemzőkhöz sorolható, hogy*

a tudományos–műszaki forradalom körülményei között az információ nemcsak áruvá, hanem a társadalom termelőcrejévé is vált;

a konkurrencia sajátosságai alapján az a vállalat, egyesülés győz, amelyik korábban dobja piacra a különböző újdonságokat (terméket, technológiát, szolgáltatást), vagyis a realizált, megtestesült tudományos–műszaki információt;

a tudományos kutatásoknak közel 70%-át finanszírozó állami szervek időben irányt szabnak a végrehajtóknak, hogy a létrehozott újdonságok mind gyakrabban szabadalmat eredményezzenek.

A vállalatok és egyesületek könyvtári–tájékoztatási szolgáltatásainak tanulmányozása alapján megfogalmazhatók az állománygyarapítást alapvetően meghatározó kritériumok, úm. a *megbízhatóság, gyorsaság, kényelmes használhatóság és gazdaságosság.*

A könyvtári állományát egy adott vállalaton belül a szigorúan meghatározott szakemberlétszám információs igényeinek kielégítése érdekében fejlesztik. Ennek következtében az állománygyarapítás politikáját is az adott vállalat üzleti aktivitása, tudományos kutató és műszaki–fejlesztő munkája és az egyes csoportok, illetve szakemberek információs szükséglete határozza meg.

Az utóbbi időben *az egyes szakembercsoportok információs igényeit kielégítő állománygyarapítás tűnik a legmegbízhatóbbnak.* Az ilyen gyarapítás gazdaságos, mivel megmenti a könyvtárakat az adott időszakban főleg vásárlásuktól, bár a profilok változása utólagos kiegészítési kötelezettségekkel jár.

A texasi egyetem munkatársainak 1974-ben végzett felméréseéből kitűnik, hogy az új kiadványokról az érdeklelt könyvtárosok (fontossági sorrendben) a szolgáltatásban részesülő szakemberekkel, könyvtáros kollégákkal, a helyi szakkönyvtárosi egyesület tagjaival történő beszélgetések, tudósok előadásai, könyvek, tankönyvek és egyéb könyvtári eszközök révén értesülnek. Ezen túl a könyvtárak *előfizetnek a Kongresszusi Könyvtár hagyományos és mágnesszalagos bibliográfiai szolgáltatásaira, valamint a Brit Nemzeti Bibliográfiára.* A lehetséges források együttes használata, valamint a gépi feltárás különböző formátumai és módszerei a kétségtelen előnyök mellett újabb technikai nehézségeket is jelentenek.

A tudományos–műszaki könyvtárak működését nagymértékben segítik az 1910-es évek óta, de főként az utóbbi 10–15 évben alakult *könyvtári tanácsok.* Munkájuk az erők és eszközök reális megtakarítását eredményezi: operatíván és mérvadóan határozzák meg az olvasói szükségleteket, a nélkülözhetetlen dokumentumok típusát, gyorsan oldják meg a finanszírozás és a példányszám problémáit.

A könyvtárak állományát a legkülönbözőbb dokumentumfajták és -típusok alkotják: periodikák, kutatási és fejlesztési jelentések, szabadalmak, vállalati katalógusok és más speciális dokumentumok.

Az IBM társaság könyvtári hálózatának igazgatója, J. RENDALL a folyóirat és könyvbeszerzésre fordított költségek 3:1 arányát javasolja. A folyóiratok a

használhatóság kényelmi szempontjainak tekintetében nem maradnak el a könyvek mögött, a közvetített információ vonatkozásában pedig túlszárnyalják őket.

Az amerikai vállalatok könyvtárainak *könyvvállománya* viszonylag stabil. 1905-ben az átlag 5434 kötet volt, de megjegyzendő, hogy ettől az átlagtól viszonylag nagy eltérések adódtak. 1960–1970 között a legnagyobb vállalatok könyvtárai átlagosan 6500, 1975–1976-ban 7080 kötetrel rendelkeztek. Mindemellett jelentős különbségek vannak a fejlődésben lévő és a klasszikusnak számító ágazatok könyvtári állományának méreteiben.

Az amerikai szakembereknek az a véleményük, hogy a 10–15 éve működő könyvtárak könyvvállományának évi gyarapodása nem haladhatja meg az összállomány 6–10%-át.

Az amerikai könyvtárosok a gyarapítás határfokát az adott gyűjtőkörben a kiadott könyvek és az új vásárlás volumenének arányával ellenőrzik. Ésszerűnek tekintik a szerzeményezést, ha ez az arány 3:1 és 7:1 szélső értékek között mozog.

Az USA szakembereinek egyik *legfontosabb információs forrása a folyóirat*. Az egyre növekvő árak miatt néha a legnagyobb egyesülések is csökkentik a folyóirat-előfizetések számát, és ezeket papírmásolatokkal vagy mikrofilmekkel pótolják, illetve a jeladó bibliográfiákat részesítik előnyben.

Az ötvenes években a gépipari vállalatok 270, más nagyvállalatok 400–650 féle folyóiratot járatnak. Ez lényegesen a 70-es években sem változott.

A könyvtárak több mint 50%-a két vagy több példányban járítja a folyóiratokat. A legnagyobb konszernek pénzügyi feltételei lehetővé teszik, hogy 7–10 olvasónak rendelkezjenek egy-egy folyóirat példányt, ami nagymértékben megnöveli az információ hatékonyságát és használatának kényelmét.

A tudományos–műszaki könyvtárak már az első világháború előtt nekiláttak *jelentés-, fénykép-, szabadalom- és rajzgyűjteményük megszervezéséhez*.

A TRW-rendszer már a 60-as években 80 ezer, a Westinghouse 30 ezer, az United Aircraft pedig 100 ezer jelentést tárolt mikroformátumon. Napjainkban a szövetségi információs intézmények a dokumentumkópiák kizárólag ezen mikroformátumú árusítására állnak át.

Az utóbbi 15–20 évben a könyvtárak 35–40%-a létesített tudományos–kutatási és műszaki–fejlesztési jelentésekből, 15%-a pedig szabadalmi leírásokból különgyűjteményeket.

A különböző dokumentumtípusok alap-, illetve kiegészítő állományba történő szervezésére a következő arányok mérvadók: tudományos–kutatási és műszaki–fejlesztési jelentésekre – 60:40; tájékoztatósi kiadványokra – 40:60; periodikák fűzött éves köteteire – 90:10; szabadalmakra – 25:75.

Az utóbbi tíz évben a *számítástechnika és a másoló–sokszorosító eljárások térhódításával lényegesen megváltozott a könyvtárak állománygyarapítási és feldolgozó munkája*. Az olyan munkaigényes feladatokat mint a rendelés, a folyóirat-előfizetések ellenőrzése, átvették a gépek.

Összegezéssel elmondható, hogy az amerikai iparvállalatok tudományos–műszaki könyvtárainak állománygyarapítási gyakorlatát elsősorban a periodikák és speciális irodalom beszerzése, a géppel olvasható információhordozók széles körű alkalmazása jellemzi.

/KLESUK, Sz. E.: Osznovnue tendencii formirovanija fondov naučno-tehnicseszkih bibliotek amerikan-szkih firm. = Naučnue i Tehnicseszkie Biblioteki SZSZSZR. 1979. 9. sz. p. 31–34./

(Nagy László)

Telelibrary. A könyvtári szolgáltatások kiterjesztése a távközlési műholdak felhasználásával

Közismert a távközlési műholdak (szatellit) szerepe az egészségügyben, az oktatásban, valamint a televíziós adások közvetítésében, viszont keveset tudunk arról, hogy ezeket *könyvtári és tájékoztatósi célra is fel lehet használni*.

Az *Állami Űrhajózási és Űrkutatási Hivatal (National Aeronautics and Space Administration, NASA)* egy 1970-ben kiadott tanulmánya az 1950-es évektől egészen az 1990-es évek távlatáig vizsgálta a telekommunikációs szükségleteket, és számszerűen kimutatta többek között a könyvtári–tájékoztatói jellegű telekommunikációs szükségletek növekvő tendenciáját is. Az *Európai Űrkutatási Ügynökség (European Space Agency, ESA)* is külön tanulmányban foglalkozott annak kidolgozásával, hogyan lehetne az 1979-ben üzembe helyezett kísérleti távközlési műholdrendszert (*Orbital Test Satellite, OTS*) a 80-as években az on-line információkeresés szolgálatába állítani. Az elképzelések értelmében ily módon hozzáférhetővé válna az ESA RECON adatbázisa.

A távközlési műholdak könyvtári felhasználásával kapcsolatban az USA-ban több kutatás folyik. ARONOFSKY és KORFHAGE pl. kölcsönhatásában vizsgálva a telekommunikációs és számítógépes technikákat, valamint a könyvtári hálózatokat, 5 különböző modellt dolgozott ki, illetve értékelte azok hatékonyságát. Kimutatták, hogy *minél nagyobb a távolság a könyvtári hálózat egyes tagkönyvtárai között, annál indokoltabb igénybe venni a távközlési műholdakat*, mivel ezek üzemeltetési–használati költsége nem emelkedik a távolság mértékében.